

Література

1. World shipping and shipbuilding markets. Annual review 2010 (3.9 mo) Barry Rogliano Salles – 11 boulevard Jean Mermoz, 92200 Neuilly sur Seine, France.
2. Винников В.В. Проблемы комплексного развития морского транспорта : учеб. пособие [для вузов водного транспорта] / В. В. Винников. – О. : Феникс, 2003. – 262 с.
3. Жихарева В. В. Теория и практика инвестиционной деятельности судоходных компаний : монография / В. В. Жихарева. – О. : Феникс, 2010. – 415 с.
4. Николаева Л. Л. Принципы устойчивого развития судоходных компаний в глобальном рынке морской торговли : монография / Л. Л. Николаева. – О. : Феникс, 2007. – 323 с.
5. World shipping and shipbuilding markets. Annual review 2011 (6.5 mo) Barry Rogliano Salles – 11 boulevard Jean Mermoz, 92200 Neuilly sur Seine, France.
6. Примачев Н. Т. Принципы интеграции в торговом судоходстве : монография / Н. Т. Примачев, А. Н. Примачев. – О. : Феникс, 2006. – 360 с.
7. Стратегия позиционирования национального морского в глобальном транспортном рынке / М. В. Миусов, Н. Т. Примачев, В.В. Винников [и др.] ; под общ. ред. Н. Т. Примачева. – О. : Автограф, 2006. – 234 с.

УДК 331

О. В. ЛЮБОХИНЕЦЬ

Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено поняття “ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства” та напрями її здійснення. Перераховано принципові методологічні положення для розрахунку показників ефективності.

In the article the concept of efficiency of foreign economic activity and directions for its implementation defined. Fundamental methodological principles for the calculation of performance indicators transferred.

Постановка проблеми. Інтеграція національної економіки в систему світових господарських процесів позитивно впливає на розвиток економіки країни, сприяє підвищенню технічного рівня виробництва, раціональному використанню природно-сировинних ресурсів, ліквідації дефіциту окремих товарів, а відтак і підвищенню рівня життя населення.

Зовнішньоекономічна діяльність є важливою та невід’ємною сферою господарської діяльності підприємств, фірм, всіх учасників ринкових відносин. Розвиток зовнішньоекономічних відносин в Україні є вагомим фактором розширення можливості підприємств в опануванні нових сегментів ринку для підвищення їх прибутковості. Інтегрування економіки України у світове господарство, її участь у різних формах міжнародного співробітництва підвищує роль та значення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємства, яка здійснюється шляхом проведення комерційних операцій та виступає важливим елементом механізму управління зовнішньоекономічними відносинами, що проявляються у формах обміну матеріальними товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці, результатами виробничо-технічного співробітництва між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств розглядають як науковці України так і зарубіжжя, серед них М.В. Баргова, В.В. Бокова, О.В. Буреніна, А.М. Герасимович, О.П. Гребельник, Д.В. Дронов, О.І. Кириченко, Е.О. Ковтун, Л.О. Лігоненко, А.П. Лозенко, А.А. Мазаракі, І.О. Муравйова, Ю.О. Огородніков, С.М. Попова, Г.А. Семенов, Л.Є. Стровський, О.В. Шкурупій, Н.М. Ушакова, Н.А. Янковський та ін. Однак оцінка ефективності підприємницької діяльності на зовнішніх ринках зводиться до розрахунку лише фінансових показників, визначення ефективності ЗЕД на рівні окремого суб’єкта або окремої операції. При цьому фінансові результати можуть бути отримані при оптимізації внутрішніх процесів, задоволення потреб суспільства, ефективного використання на підприємствах існуючого людського, інформаційного та організаційного капіталу. Тому залишається актуальним питання розробки системи показників економічної ефективності, що охоплюють всі основні аспекти розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Завданням дослідження є оцінка ефективності ЗЕД, принципів її здійснення та визначення особливостей проведення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сучасні економічні відносини України з зовнішнім світом знаходяться у стані переходу від старої системи організації зовнішньоекономічних зв’язків, орієнтованої, переважно, на експорт сировини, до нової, пов’язаної з пошуком шляхів ефективного інтегрування у світову спільноту, зі встановленням сталих торговельних зв’язків з іншими країнами, з підвищенням ролі міжурядових організацій у досягненні колективної безпеки і, звичайно, з забезпеченням надійного захисту своїх національних інтересів в умовах швидко змінюваного зовнішнього середовища.

Участь у міжнародному розподілі праці завжди сприяє вирішенню національних економічних проблем унаслідок удосконалення внутрішньогосподарських відносин, використання переваг розміщення та розвитку

продуктивних сил, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг підприємствами, що виходять із позицією на зовнішні ринки. Україна має великий природний, людський та науково-технічний потенціал, що приваблює до неї іноземних інвесторів та потенційних партнерів, проте відсутність досвіду застосування всіх сучасних засобів регулювання зовнішньоекономічних відносин ще не дозволяє Україні стати рівноправною учасницею світового співтовариства. Тому останнім часом значно підвищився інтерес до теоретичного обґрунтування проблем розвитку міжнародної економічної діяльності України, зокрема до обґрунтування теоретичних засад ефективного здійснення зовнішньоекономічних відносин в умовах ринкових трансформацій, розробки дієвого механізму проведення торговельно-економічної політики на різних ієрархічних рівнях, а також до опрацювання конкретних принципів і правил ефективної організації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання.

Підвищення рівня відкритості української економіки забезпечується створенням сприятливих умов для підприємств при виході на зовнішні ринки, при цьому він може бути ефективним лише тоді, коли управлінський персонал володіє теорією і практикою проведення зовнішньоекономічних операцій. Виділяють декілька основних мотивів розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиви розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Мотив ЗЕД підприємства	Мотивація
Розширення ринку збуту виготовленої продукції	Максимізація прибутку
Залучення інжинірингових та інших послуг для потреб виробництва	Використання унікальних та більш якісних, інноваційних виробництв і послуг за меншою ціною
Залучення іноземних інвестицій	Модернізація виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках
Участь у міжнародному поділі праці, спеціалізації і кооперації виробництва	Успішний розвиток економіки країни та її господарюючих суб'єктів

Роль зовнішньоекономічної діяльності як зовнішнього фактора економічного росту в сучасних умовах постійно зростає, посилюється її вплив на соціально-економічний розвиток не тільки країни, але й кожного господарюючого суб'єкта. Економічне обґрунтування діяльності підприємств, у тому числі і тих його напрямів, які пов'язані із зовнішньоекономічною сферою господарювання, здійснюється на підставі аналізу показників ефективності за концепцією “збалансованої системи показників” Р. Каплана та Д. Нотона, основну ідею якої складають збалансованість та стратегічна направленість при розробці та визначенні основних показників зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів. Для систематизації та аналізу зовнішньоекономічної діяльності виробничо-економічних систем, що функціонують в ринкових, тобто постійно змінних умовах реалізації свого існування та розвитку, необхідно виділити складові (домінанти) впливу на механізм зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Ці домінанти визначаються стратегічними та тактичними цілями функціонування підприємства, які в окремо взяті періоди можуть не співпадати. Так, стратегічна мета створення та підтримання конкурентних переваг, зростання прибутку та забезпечення доходом суб'єктів, що придбали акції підприємства, не співпадають з тактичною метою забезпечення рівня продаж та завоювання певної ніші на ринку. Тому складові системи зовнішньоекономічної діяльності підприємства необхідно розділити на стратегічні та тактичні. При цьому, стратегічні домінанти – це складові, що впливають на систему зовнішньоекономічної діяльності підприємства при реалізації стратегічних цілей його функціонування, а тактичні домінанти – при реалізації тактичних цілей. Таким чином, стратегічні домінанти впливають на досягнення довгострокових цілей зовнішньоекономічної діяльності підприємства, а тактичні – короткострокових цілей. Слід зазначити, що стратегічні та тактичні складові зовнішньоекономічної діяльності залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на ефективність підприємства на зовнішніх ринках.

В процесі здійснення інтернаціоналізації господарської діяльності одним із базових понять є “економічна ефективність”, підвищенню якої сприяють заходи, спрямовані на узгодження результатів управлінської діяльності та величини необхідних витрат на їх здійснення. При цьому базовим рівнем аналізу виступає оцінка ефективності виробничо-економічних систем в умовах глобалізації. Так, Гребельник О.П. зазначає, що “ефективність зовнішньоекономічної діяльності – це економічна категорія, що відображає сукупний ефект від зовнішньоекономічних зв'язків, який полягає в економії суспільної праці та зростанні її продуктивності від участі економіки країни у міжнародному поділі праці” [2, с. 320]. Таким чином, ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних фондів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

В сучасних умовах поняття ефективності зовнішньоекономічної діяльності має комплексний і багатоаспектний характер. Воно може виражатись за допомогою різноманітних економічних показників, більшість яких демонструє переваги розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. У зовнішньоекономічній діяльності ефективність проявляється у максимізації прибутку при мінімальних витратах, пов'язаних із здійсненням зовнішньоекономічних операцій. Тому загальна методологія визначення ефективності може бути формалізована таким співвідношенням [3]:

$$F = E/P, \quad (1)$$

де F – ефективність; E – ефект (результати); P – витрати (ресурси).

Отже, поняття “ефективність” та “ефект” не є тотожними, тобто якщо ефект характеризує кінцевий результат дії або процесу, то ефективність – степінь досягнення поставленої мети, якщо ефект – завжди величина абсолютна, то ефективність – відносна, так як при її визначенні співвідноситься або результат і мета, або результат і затрати на його досягнення. Крім того, в рамках економічної практики під “економічним результатом” мають на увазі загальний результат (наприклад, валовий прибуток), а під “економічним ефектом” – чистий результат (наприклад, прибуток) [4]. При цьому, ефект може бути як позитивним (результати перевищують витрати), так і негативним (витрати перевищують результат). При визначенні ефекту (Е) за основу може братись валова вартість створеного за певний період продукту (наприклад, виготовлена або реалізована продукція за оптовими цінами), прибуток (при цьому утворюється ціла множина показників рентабельності, коли прибуток зіставляється з собівартістю виробництва або з вартістю основних фондів, або з величиною активів підприємства чи його капіталом тощо), сума прибутку та амортизації (підприємство, яке має від’ємну величину прибутку автоматично є нерентабельним, а отже, й неефективним, але для перехідних економік, у яких відбуваються інтенсивні трансформаційні процеси, на думку окремих економістів, ефективною може вважатись діяльність і такого підприємства, яке не може забезпечити повного відтворення своїх ресурсів, передусім основних фондів, тому втрати суспільства в разі ліквідації такого підприємства будуть все ж більшими, ніж тоді, коли воно продовжуватиме діяльність до повного спрацювання своїх основних фондів).

При цьому слід мати на увазі, що перелік ресурсів підприємства, котрі визначають його ефективність, не є вичерпним, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть чинити істотний вплив інші фактори. Питання стосовно того, що вважати результатами виробництва, а що витратами, які зумовили появу цих результатів, є дискусійним. Учені-економісти висунули чимало пропозицій стосовно вирішення цього питання, але з усієї їх множини найбільш обґрунтовані точки зору можна об’єднати в межах трьох підходів (рис. 1).

Рис. 1. Підходи вчених до визначення економічних результатів

Кожен із зазначених на рисунку підходів має свої переваги та недоліки, і доцільність застосування того чи іншого з них визначається конкретними обставинами й поставленими завданнями розвитку підприємств та можливостей їх виходу на зовнішні ринки.

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях, і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування певних методик. Виділяють такі загальні напрями, за якими визначається ефективність:

1. Оцінювання ефективності виробництва з метою забезпечення оптимальної стратегії управління ним. У межах цього напрямку досліджується насамперед ефективність використання ресурсів підприємства.

2. Оцінювання ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування. Таке оцінювання може здійснюватися самим підприємством, потенційним інвестором або ж для забезпечення об'єктивності – незацікавленою організацією. При цьому портфельні інвестори задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка.

3. Оцінювання ефективності підприємства на макрорівні з боку держави. З метою суттєвого підвищення ефективної участі України в міжнародному поділі праці, в світогосподарських зв'язках, зміни положення у зовнішньоекономічній діяльності необхідно отримати державну підтримку в сфері створення конкретних програм та системи державного контролю за їх реалізацією [3].

Розрахунок показників ефективності вимагає дотримання наступних принципових методологічних положень:

– принципу всебічного обліку всіх складових елементів витрат і результатів, який припускає якісну класифікацію і відтворення відповідних показників у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліків;

– принципу зведення витрат і результатів для зіставлення, який показує, що показники, які порівнюються, повинні відтворюватися однаковими кількісними одиницями і носити антонімічний характер в економічному розумінні. При конструюванні показника ефективності чисельник і знаменник останнього мають виключати можливе дублювання складових елементів;

– принципу зведення різнотермінових витрат і результатів до одного моменту часу за допомогою дисконтування;

– принципу зіставлення з базовим варіантом, що відтворює сутність застосування показників ефективності для здійснення економічного аналізу, який проводять не тільки з метою опису поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а й з метою опрацювання пропозицій щодо поліпшення економічної ситуації, яка склалася в періоді, що аналізується [5].

Ефективність ЗЕД як сукупність різних форм економічних відносин певної країни із закордонними партнерами оцінюється за трьома спрямуваннями:

– за рівнем управління – на рівні держави, окремого регіону, конкретного підприємства, його підрозділів;

– за видами діяльності – зовнішня торгівля, науково-технічне співробітництво, валютно-фінансова, інвестиційна діяльність, спільне підприємництво тощо;

– за часовим інтервалом – коротко-, середньо- і довгостроковий [6].

Кінцевий результат зовнішньоекономічної діяльності визначається з урахуванням аспектів аналізу зазначених у таблиці 2.

Таблиця 2

Види аналізу кінцевих результатів зовнішньоекономічної діяльності

Вид аналізу	Кінцевий результат ЗЕД
Інституційний	Оцінка політичних, правових, організаційних умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності
Комерційний (аналіз ринку)	Оцінка існуючої ринкової ситуації (насамперед попиту і цін) та оцінка імовірної зміни кон'юнктури ринку
Технічний	Вивчення сукупності прийомів, що дозволяють здійснити певну зовнішньоекономічну операцію або реалізувати проект та з'ясувати рівень досконалості технічного супроводження
Фінансовий	Обґрунтування ефективності зовнішньоекономічної діяльності виходячи з інтересів власника
Економічний	Відбувається порівняння витрат і результатів та визначення користі, яку дістане суб'єкт ЗЕД, держава і суспільство у разі здійснення певного виду ЗЕД, а також визначення ризику, з яким буде пов'язана зазначена діяльність
Соціальний	Оцінка соціальних наслідків впливу зовнішньоекономічної діяльності
Екологічний	Оцінка впливу певних зовнішньоекономічних операцій та проектів на навколишнє середовище і політику уряду щодо цього

Здійснюваний економічний аналіз полягає у вивченні поточного стану підприємства в галузі зовнішньоекономічної діяльності, його відхилень від запланованого рівня та виявленні факторів, що спричинили ці відхилення. Він є базою для прийняття управлінських рішень, тому має за мету: оцінити діяльність підприємства та його підрозділів; виявити можливі резерви; сформулювати проблему, яку слід вирішити.

Оцінка діяльності здійснюється шляхом зіставлення фактичних результатів із запланованими або за попередній період. Можливою вважається і оцінка відносно нормативних показників або показників аналогічних підприємств. Результати оцінки діяльності є базою для стимулювання цієї діяльності, коректування планів. Особливе значення має оцінка ефективності ЗЕД підприємства в сучасних умовах, коли господарська самостійність та незалежність безумовно повинні привести до підвищення відповідальності і обґрунтованості управлінських рішень.

Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій передбачає: а) загальний аналіз дохідності підприємства за рахунок зовнішньоекономічної діяльності; б) аналіз виконання зобов'язань за зовнішньоекономічними операціями; в) аналіз ефективності віддачі на кошти, вкладені в експортні операції; г) аналіз ефективності імпорتنих операцій, зокрема, у випадку їх здійснення на умовах використання кредиту [7].

Висновки. Економічна ефективність бізнесу є одним із найбільших показників розвитку підприємницької діяльності, який використовується для регулювання внутрішньогосподарських та зовнішньоекономічних процесів, формування ціни продажу виготовленої продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, відображення впливу зовнішніх економічних вигод на внутрішні інтереси. Таким чином, економічна ефективність є базовою для побудови системи економічних відносин на підприємстві. При цьому, для зміцнення позицій ефективної зовнішньоекономічної діяльності його на зовнішніх ринках потрібно: обґрунтована стратегія розвитку господарської діяльності; своєчасне корегування виробничої діяльності в зв'язку із змінами на зовнішніх ринках; встановлення нових економічно ефективних господарських зв'язків; своєчасний аналіз і контроль господарської діяльності; злагоджена робота управлінського персоналу. Все це стимулює розроблення заходів щодо виявлення ресурсів зростання економічної ефективності господарської діяльності підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Формулювання проблем, які виникають під час такої діяльності підприємства, дозволяє оперативно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основні положення методики аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності на рівні суб'єктів господарювання аналогічні методичним підходам, що застосовуються для відповідного аналізу на макрорівні. Способом визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності є обчислення різних показників економічної ефективності на основі зіставлення економічних результатів із витратами ресурсів на їх досягнення. Визначення ефективності зовнішньоекономічних операцій проводиться для обґрунтування не лише окремих пропозицій щодо закупівлі та продажу певних товарів, але й для використання їх при розробці планів експорту й імпорту в масштабах країни, при оцінці структури та напрямів зовнішньоторговельного обігу. Подібні розрахунки виконуються як у національній, так і в іноземній валюті.

Отже, найбільш оптимальним критерієм в ринкових умовах господарювання підприємства – є оптимізація прибутку від зовнішньоекономічної діяльності, а вирішення питання ефективної зовнішньоекономічної діяльності забезпечить рівень конкурентоспроможності підприємства, зростання економічної ефективності його функціонування.

Література

1. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Гребельник. – 3-тє вид, перероб. та доп. : підручник. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 432 с.
2. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=45499&pg=0>
3. Міжнародна економічна діяльність України : підручник / Ю. В. Макогон [та ін.]. – К. : Освіта України, 2009. – 564с.
4. Каніщенко О. Л. Міжнародний маркетинг у діяльності українських підприємств / О. Л. Каніщенко. – К. : Знання, 2007. – 446 с.
5. Ковтун Е. О. Визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / Е. О. Ковтун, Д. В. Дронов. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67769.doc.htm
6. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Шкурупій. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/17910211/ekonomika/efektivnist_zovnishnoekonomichnoyi_diyalnosti
7. Основи методики аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://b-ko.com/book_122_glava_54_8.6._Основи_методи.html

УДК 338.24.658

К. В. ТРУХАЧОВА

Херсонський національний технічний університет

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗБАЛАНСОВАНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проведено розмежування понять “результативність” та “ефективність”. Уточнена економічна сутність поняття “збалансована результативність господарської діяльності підприємства”.

A separation of the concepts of “effectiveness” and “efficiency”. Economic essence of the concept of “balanced effectiveness of economic activity enterprises”.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, реалізація управлінських заходів, а також поточне управління основними процесами на підприємстві потребує адекватної оцінки його господарської діяльності. При цьому, результативність діяльності підприємства виступає як міра досягнення цілей. Нажаль, управління діяльністю підприємства часто здійснюється без урахування ступеню досягнення цілей та витрачених ресурсів на їх досягнення. Показник “ефективність”, не завжди відображає доцільність використання певної кількості ресурсів для досягнення поставлених цілей. Тому потрібно мати нові більш адекватні показники. “Результативність” – є тим показником, що у більшій мірі залежить від внутрішнього середовища підприємства і відображає позитивні зрушення в управлінській діяльності через повноту досягнення встановлених цілей, збалансований розподіл ресурсів між цілями, отримання певних результатів, що відповідають конкретним цілям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо сутності результативності отримали висвітлення у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, таких, як Абалкін Л.І., Борисов А.Б., Мельник Л.Г., Корінцева О.І., Федулова Л.І., Друкер П. та інших дослідників. Разом з тим, багато авторів ототожнюють поняття “результативність” та “ефективність”, не розмежовують їх зміст та різні аспекти діяльності підприємства, які ці показники характеризують.

Постановка завдання. Розмежування понять “результативність” і “ефективність” та уточнення економічної сутності поняття “збалансована результативність господарської діяльності підприємства” зумовлює мету дослідження.